

ადევნება, როგორც სისხლისამართლებრივი შემადგენლობა

ასოცირებული პროფესორი, სამართლის დოქ., *ბაჩანა ჯიშკარიანი* LL.M. (მიუნხენი), საქართველოს უნივერსიტეტი

I. შესავალი

ადევნების შემადგენლობა ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსში¹ 2017 წლის 4 მაისის კანონით აისახა და შესაბამისად, მნიშვნელოვან ნოვაციას წარმოადგენს. ის, მანამდე არსებული, 150-ე მუხლის, იძულების, სპეციალურ შემადგენლობად შეგვიძლია მოვიხაროთ, რომელიც საზოგადოებაში არსებული გამოწვევებიდან გამომდინარე იქნა შემოღებული, ვინაიდან არსებული რეგულაციები არაეფექტური იყო.

ადევნება პირდაპირ ე. წ. სტამბულის კონვენციის გავლენით გაჩნდა ქართულ სისხლის სამართალში. ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახში ძალადობის პრევენციისა და აღკვეთის შესახებ ევროპის საბჭოს კონვენცია მიღებულ იქნა 2011 წლის 11 მაისს, ქალაქ სტამბულში, ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოებისა და სხვა ხელმომწერთა მიერ. საქართველოში ამ დოკუმენტის რატიფიკაცია განხორციელდა პარლამენტის დადგენილებით 2017 წლის 5 აპრილს.² კონვენციის მიღებით მხარეებმა პრეამბულაშივე აღიარეს, რომ ქალთა მიმართ ძალადობა არის ისტორიულად ქალებსა და მამაკაცებს შორის ძალთა უთანასწორობის გამოვლენა ქალების მიმართ, რამაც დისკრიმინაციამდე და მათზე დომინირებამდე მიგვიყვანა. ხაზი გაესვა იმასაც, რომ გენდერული ნიშნით ქალთა მიმართ ძალადობა არის ერთ-ერთი ის მთავარი სოციალური მექანიზმი, რომლის გამოც ქალები იძულებულნი არიან დაიკავონ მამაკაცთან შედარებით დაქვემდებარებული მდგომარეობა.

როგორც ვხედავთ, აღნიშნული კონვენცია აქცენტს ქალებზე აკეთებს, თუმცა, ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსში მსგავსი დიფერენცი-

რება არ მომხდარა და ახალი შემადგენლობა თანაბრად ვრცელდება ყველაზე, რაც მისასაღებელია.

II. ტერმინ „ადევნების“ წარმოშობის საფუძვლები

„ადევნება“ წარმოიშვა ინგლისურენოვანი სივრციდან (Stalking) და ის არ არის კლასიკური კონტინენტურ-ევროპული წარმონაქმნი.³ თვითონ ინგლისური ტერმინი, მონადირეთა ენაში გამოიყენებოდა და ჩასაფრებას ნიშნავს, თუმცა, მოგვიანებით, წინა საუკუნის 80-იანი წლებიდან მოყოლებული, როცა გახშირდა თაყვანისმცემლების მიერ ცნობილი პირების თვალთვალი და მანიაკალური გადაკიდება, მან სულ სხვა მნიშვნელობა მიიღო და ეტაპობრივად ჯერ ინგლისურენოვან, შემდეგ კი სხვა სივრცეებშიც სამართლებრივი დატვირთვა შეიძინა.⁴

საქართველოსგან განსხვავებით, მისი კრიმინალიზება სხვა ქვეყნებში ბევრად უფრო ადრე მოხდა. მაგალითად, გერმანიაში ეს განხორციელდა რთული საკანონმდებლო პროცედურის გავლის შემდეგ 2007 წელს და სისხლის სამართლის კოდექსში შემოღებულ იქნა §238.⁵ ხოლო ავსტრიაში კი ჯერ კიდევ 2006 წელს შემოიღეს შესაბამისი შემადგენლობა §107a-ს სახით.⁶ ყველაზე მოწინავე კი, კალიფორნიის შტატი იყო, სადაც ადევნება ჯერ კიდევ 1990 წლიდან დასჯადია და ეს გამოიწვია იმან, რომ იქ ხუთი კვირის განმავლობაში ზედიზედ 4 ქალი იქნა ყოფილი მეუღლეების მიერ მოკლული; ისინი

³ Spohn, Viola, Zehn Jahre Anti-Stalking-Gesetz, 2017, 24.

⁴ დაწვრილებით იხ. Müller, Philipp Georg, Zum tatbestandlichen Anwendungsbereich des §238 Abs. 1 StGB, 2013, 20ff.

⁵ Krehl, Christoph, in Leipziger Kommentar StGB, Bd. 7, Teil 2, 12. Aufl., 2015, §238, 196 ff.

⁶ Birkbauer, Alois u. A., StGB Praxiskommentar, 2018, §107a, Rn. 1.

¹ შემდეგში შემოკლებულია, როგორც სსკ.

² კონვენციის სრული ტექსტი ქართულ ენაზე ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/document/view/3789678?publication=0>.

დამცავი ორდერიტაც კი სარგებლობდნენ, მაგრამ ამან შედეგი ვერ გამოიღო.⁷

III. დაცული სამართლებრივი სიკეთე

რა არის სსკ-ის 151¹ მუხლით დაცული სამართლებრივი სიკეთე? რითი უნდა გავამართლოთ მასში ჩამოთვლილი ქმედებების კრიმინალიზება? ადევნების შემადგენლობა კოდექსში ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების თავშია მოქცეული, მაგრამ ეს კონკრეტულების თვალსაზრისით ბევრს არაფერს გვაძლევს, ვინაიდან მთელი კოდექსი ისედაც ზემოთხსენებ (აბსტრაქტულ) სამართლებრივ სიკეთებს იცავს.

კონკრეტული, ერთი სამართლებრივი სიკეთის ფორმულირება გავგიჭირდება და ამასთან დაკავშირებით, თუნდაც გერმანულ ლიტერატურაში განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს, მაგრამ მთლიანობაში შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ნორმა იცავს ადამიანის ცხოვრების ინდივიდუალურ სფეროს⁸, მის თავისუფლებას⁹ და გადანყვეტილების მიღების თუ თავისუფლად მოქმედების შესაძლებლობას.¹⁰ გარდა ამისა, ამას ემატება შინაგანი სიმშვიდის უფლების დაცვა, ვინაიდან ადევნების ნებისმიერი ობიექტი, უპირველეს ყოვლისა, ფსიქოტერორის მსხვერპლია.¹¹ ყოველივე აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ არსებობს საკმაოდ ბევრი საფუძველი იმისათვის, რომ გამართლებულ იქნას ადევნების სისხლისსამართლებრივი მოწესრიგება.¹²

⁷ Issa, Ammer, Der Straftatbestand der Nachstellung (§238 StGB) und die Strafbarkeit von Stalking nach US-amerikanischem Recht am Beispiel Kaliforniens, 2015, 121.

⁸ Fischer, Thomas, Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen, 64. Aufl., 2017, §238 Rn. 2.

⁹ Eisele, Jörg, Strafrecht-Besonderer Teil I, 4. Aufl., 2017, Rn. 512.

¹⁰ Krupna, Karsten, in Dölling, Dieter/Duttge, Gunnar/König, Stefan/Rössner, Dieter, Gesamtes Strafrecht, 4. Aufl., 2017, §238, Rn. 1.

¹¹ Mitsch, Wolfgang, Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2007, 1227, 1238.

¹² Krupna, Karsten, in Dölling, Dieter/Duttge, Gunnar/König, Stefan/Rössner, Dieter, Gesamtes Strafrecht, 4. Aufl., 2017, §238, Rn. 1.

IV. ქმედების შემადგენლობის ობიექტური ნიშნები

საქართველოს სსკ-ის 151¹ მუხლის პირველი ნაწილი შემდეგი შინაარსით არის ჩამოყალიბებული: პირადად ან მესამე პირის მეშვეობით პირის, მისი ოჯახის წევრის ან ახლო ნათესავის უკანონო თვალთვალი, ან არასასურველი კომუნიკაციის დამყარება ან ნებისმიერი სხვა ქმედება, რომელიც სისტემატურად ხორციელდება და იწვევს პირის ფსიქიკურ ტანჯვას ან/და პირის ან მისი ოჯახის წევრის ან ახლო ნათესავის მიმართ ძალადობის გამოყენების ან/და ქონების განადგურების საფუძვლიან შიშს, რაც მსხვერპლს ცხოვრების წესის მნიშვნელოვნად შეცვლას აიძულებს ან მისი მნიშვნელოვნად შეცვლის რეალურ საჭიროებას უქმნის.

ადევნების ტიპური დამახასიათებელი ნიშანია დამნაშავის მხრიდან ცალმხრივად თავისი ძალის დემონსტრირება და იმის ჩვენება, რომ მას შეუძლია შეიჭრას სხვის პირად სივრცეში სხვადასხვა ფორმით, იქნება ეს პირადად თუ თუნდაც საფოსტო გზავნილების გაგზავნით.¹³

დანაშაულის როგორც სუბიექტი, ასევე მსხვერპლი შეიძლება იყოს ნებისმიერი პირი, თუმცა, იმავეს ვერ ვიტყვით დაშორებულ, მაგრამ ჯერ კიდევ ერთ სახლში მცხოვრებ მეუღლეებთან მიმართებაში, ვინაიდან დანაშაული აზრობრივად ცალკე მცხოვრები პირის ადევნებისგან დაცვას გულისხმობს.¹⁴

ქმედების შემადგენლობის გაანალიზებისას ყურადღება უნდა მივაქციოთ სიტყვას „სისტემატური“. განმეორებადობის გარეშე ცალკეული ერთეული ქმედება ვერ მოგვცემს 151¹ მუხლის შემადგენლობას,¹⁵ თუმცა, თუ რამდენჯერ უნდა განხორციელდეს არასასურველი კომუნიკაცია მსხვერპლთან, ეს არსად არ არის განერილი და ჩარევის ინტენსივობიდან გამომდინარე, თვითონ სასამართლომ უნდა შეაფასოს თითოეულ შემთხვევაში. ადევნების სტანდარტული მაგალითებია: მსხვერპლის სახლთან ლოდინი, მისი გაცილება, დახვედრა სხვადასხვა ად-

¹³ Krehl, Christoph, in Leipziger Kommentar StGB, Bd. 7, Teil 2, 12. Aufl., 2015, §238 Rn. 31.

¹⁴ Schluckebier, Wilhelm, in Satzger, Helmut/Schluckebier, Wilhelm/Widmaier, Gunter, StGB Kommentar, 3. Aufl., 2016, §238 Rn. 5.

¹⁵ Birklbauer, Alois u. A., StGB Praxiskommentar, 2018, §107a, Rn. 6.

გილას, დარეკვა, საჩუქრების გაგზავნა, კომუნიკაცია ტელეფონით თუ კომპიუტერით და ა. შ.¹⁶ ამაში, რა თქმა უნდა, არ იგულისხმება შემთხვევითი შეხვედრები თუნდაც იქიდან გამომდინარე, რომ ორივე პირი ერთ უბანში ცხოვრობს და ძალაუფლებურად ერთი ტრანსპორტის გამოყენება უნევთ.¹⁷ მაგრამ, თუ პირი ამ ტრანსპორტის შიგნით მინცდამინც მსხვერპლს ყოველ ჯერზე გვერდით უჯდება (მიუხედავად თავისუფალი ადგილების არსებობისა), მაშინ ეს უკვე ადვენებაა.

თუ დამნაშავე წინასწარ ჩაუსაფრდება მსხვერპლს იმ ადგილას, სადაც იცის რომ ის მოვა, მოგვიანებით თავს ვერ იმართლებს, რომ თვითონ კი არა, მსხვერპლი აქეთ მოვიდა და არავის ადვენებია.¹⁸ მსგავსი ქმედება მინც მოგვცემს დასჯადობისთვის საკმარის საფუძველს.

ადვენების დასჯადობისთვის არ არის აუცილებელი, მსხვერპლმა ცხოვრების წესი მნიშვნელოვნად შეიცვალოს. სრულიად საკმარისია ამის საჭიროების არსებობა. წინააღმდეგ შემთხვევაში მსხვერპლი, თუ მაგალითად, ბინას ვერ შეიცვლიდა ფულის არქონის გამო, დაუცველი დარჩებოდა. ამიტომ, კანონმდებელმა აქცენტი გადაიტანა ზოგადად იმაზე, რომ განსაკუთრებული ფსიქოლოგიური ზენოლიდან გამომდინარე პირს ცხოვრების წესის შეცვლის სურვილი აქვს.¹⁹ ანუ, გამოდის, რომ აღნიშნული შემადგენლობა უფრო ფორმალურ დანაშაულთა რიცხვს განეკუთვნება. ერთმნიშვნელოვნად და ნათლად ეს საკითხი თვითონ ნორმაში არ იკითხება, ვინაიდან იქ საუბარია პირის ფსიქიკურ ტანჯვასა და შიშზე (ესეც ხომ გარკვეულწილად შედეგია).

მთლიანობაში, ქმედების ადვენებად შეფასებისთვის უნდა იქნას გაანალიზებული, რა სახის ზენოლა ხორციელდებოდა მსხვერპლზე და ობიექტური გადმოსახედიდან გამომდინარე, აუცილებელი იქნებოდა თუ არა მის ადგილას ცხოვრების სტილის შეცვლა.²⁰ ის, რომ კონკრეტულ სიტუაციაში თვი-

თონ მსხვერპლი არ აპირებს რამის შეცვლას, ვინაიდან ეს მისთვის გარკვეულ ბარიერებთან არის დაკავშირებული (მაგ., სხვა სამსახურს ვერ შოულობს ან ანაზღაურება გაუარესდება), კვალიფიკაციაზე გავლენას არ ახდენს.²¹

უშუალოდ თვითონ მსხვერპლის ქცევაც უნდა იყოს ადეკვატური. პანიკური რეაქცია ნებისმიერ უბრალო კომუნიკაციაზე არ გამოიწვევს 151¹ მუხლის გამოყენებას.²² მაგალითად, მას თუ თავყანისმცემელი ერთიორჯერ დაურეკავს, რამდენიმე წინადადებით სიყვარულს აუხსნის და ამის გამო ის, არაადეკვატურად პანიკაში ჩავარდნილი, მისამართს შეიცვლის, მეორე პირს ვერ მივცემთ სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში.

როგორ უნდა შეფასდეს ისეთი ადვენება, რომელსაც თვითონ მსხვერპლი ვერ ამჩნევს (მაგ., ფარულად უთვალთვალენ)? ვინაიდან ქმედების შემადგენლობა იმაზე მიგვითითებს, რომ მსხვერპლს, სულ მცირე, ცხოვრების წესის შეცვლის საჭიროება უნდა შეექმნას, ლოგიკურია, ის უნდა აღიქვამდეს კიდევ ადვენების ფაქტს.²³ ამის გარეშე მას ვერ გაუჩნდება ეს სურვილი. ხოლო, თუ თავდაპირველად შეუმჩნეველი ადვენების ფაქტის აღქმა მოხდება, მაშინ ეს უკვე მოგვცემს ქმედების შემადგენლობას.²⁴

პროფესიული საქმიანობის ფარგლებში განხორციელებული ჩასაფრება ან თვალთვალი, ლოგიკურია, არ ქმნის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს. ესეთია თუნდაც სათანადო წესების დაცვით საპოლიციო ღონისძიებები ან ჟურნალისტური გამოძიება.²⁵ იგივე ითქმის მშობლებთან მიმართებაშიც, თუ მათ სურვილი აქვთ იცოდნენ, სად იმყოფება მათი მცირეწლოვანი შვილი და ამის გამო გარკვეულწილად აკონტროლებენ მას.²⁶

²¹ Rengier, Rudolf, Strafrecht Besonderer Teil II, 19. Aufl., 2018, §26a Rn. 15.

²² Krupna, Karsten, in Dölling, Dieter/Duttge, Gunnar/König, Stefan/Rössner, Dieter, Gesamtes Strafrecht, 4. Aufl., 2017, §238, Rn. 10.

²³ Mitsch, Wolfgang, Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2007, 1237, 1239.

²⁴ Eisele, Jörg, Strafrecht – Besonderer Teil I, 4. Aufl., 2017, Rn. 517.

²⁵ Rengier, Rudolf, Strafrecht Besonderer Teil II, 19. Aufl., 2018, §26a Rn. 8.

²⁶ Birklbauer, Alois, u. A., StGB Praxiskommentar, 2018, §107a, Rn. 14.

¹⁶ Fischer, Thomas, Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen, 64. Aufl., 2017, §238 Rn. 13a ff.

¹⁷ Müller, Philipp Georg, Zum tatbestandlichen Anwendungsbereich des §238 Abs. 1 StGB, 2013, 168.

¹⁸ Müller, Philipp Georg, Zum tatbestandlichen Anwendungsbereich des § 238 Abs. 1 StGB, 2013, 168.

¹⁹ Mosbacher, Andreas, Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2017, 983.

²⁰ Rengier, Rudolf, Strafrecht Besonderer Teil II, 19. Aufl., 2018, §26a Rn. 15.

საქართველოს სსკ-ის 151¹ მუხლით გათვალისწინებული ქმედებები ხორციელდება როგორც პირადად, ასევე მესამე პირის მეშვეობით. მესამე პირის როლში გვევლინება, მაგ., ფოსტის კურიერი, რომელსაც მიაქვს მსხვერპლთან გზავნილები. გარდა ამისა, შესაძლოა ეს იყოს თუნდაც მეგობარი, რომლის პირითაც დამნაშავე მსხვერპლს შეტყობინებებს უგზავნის.²⁷ მესამე პირები სტოლკერმა სხვა ფორმითაც შეიძლება გამოიყენოს. წარმოვიდგინოთ შემდეგი სიტუაცია: სტოლკერმა გააფრცვლა ცრუ ინფორმაცია მსხვერპლის საკონტაქტო ნომრებისა და მისამართის მითითებით, თითქოს ის ეწეოდა სექსუალურ მომსახურებას, რის გამოც სისტემატურად რეკავდნენ ან მიდიოდნენ მის სახლთან უცხო პირები.²⁸ მსგავსი სიტუაცია, რა თქმა უნდა, ცხოვრების სტილის, კერძოდ, მისამართის შეცვლის, რეალურ საჭიროებას ქმნის. მართალია, დამნაშავე პირადად არ ანუხებს მსხვერპლს, მაგრამ ამისათვის ბრმა იარაღად სხვა პირებს იყენებს.

ადევნება ძირითად შემადგენლობასთან ერთად (ნაწ. 1), დამამძიმებელ გარემოებებსაც შეიცავს (ნაწ. 2), თუმცა, სტატიის ფორმატიდან გამომდინარე აქ მათ დეტალურად არ განვიხილავთ, მითუმეტეს იმ ფონზე, რომ ისინი რამე განსაკუთრებული თავისებურებებით არ გამოირჩევიან.

V. ქმედების შემადგენლობის სუბიექტური ნიშნები

ნორმის შინაარსიდან გამომდინარე ერთმნიშვნელოვნად ცხადია, რომ საქმე გვაქვს განზრახ დანაშაულთან. დასჯადობისთვის საკმარისია არაპირდაპირი განზრახვის არსებობა.²⁹ სტანდარტის სახით პირდაპირი განზრახვის დადგენის შემთხვევაში პრაქტიკაში გაგვიჭირდება ბევრი ქმედების 151¹ მუხლით კვალიფიკაცია, ვინაიდან მაშინ ზუსტად უნდა დადგინდეს, რომ დამნაშავე მაინცდამაინც მსხვერპლის ტანჯვის მიზნით მოქმედებდა.³⁰

²⁷ Fischer, Thomas, Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen, 64. Aufl., 2017, §238 Rn. 14c.

²⁸ Lackner, Karl/Kühl, Kristian, StGB Kommentar, 29. Aufl., 2018, §238 Rn. 4.

²⁹ Valerius, Brian, in v. Heintschel-Heinegg, BeckOK StGB, 38. Edition (Stand: 01.05.2018), §238 Rn. 19.

³⁰ Krehl, Christoph, in Leipziger Kommentar StGB, Bd. 7, Teil 2, 12. Aufl., 2015, §238, Rn. 73.

მას შეუძლია ელემენტარულად თქვას, რომ დაუშვავათ, შეყვარებულია და არავის ტანჯავს არ სურდა. ასეთ შემთხვევაში დასჯადობას პრობლემა შეექმნებოდა. სწორედ ამიტომ, არაპირდაპირი განზრახვის მოდელს უნდა მივყვეთ, ანუ დასჯადობისთვის საკმარისი უნდა იყოს პირის მხრიდან იმის დაშვება, რომ მისმა არასასურველმა სისტემატურმა კომუნიკაციამ შეიძლება მეორე პირის წინაშე ცხოვრების წესის შეცვლის საჭიროება დააყენოს, რასაც ის გულგრილად ეკიდება.³¹

თუ პირი თავისი ქმედების შინაარსს შეცდომის გამო ვერ აცნობიერებს და გონია, რომ მეორე პირს ეს ყველაფერი არ ანუხებს, მაშინ სახეზეა შეცდომა, რაც განზრახვას და ავტომატურად დასჯადობასაც გამოორიცხავს, ვინაიდან გაუფრთხილებლობით ადევნება არ ისჯება.

VI. გამიჯვნა სხვა ნორმებისგან

პირველ რიგში, ადევნება უნდა გავმიჯნოთ იძულებისა და მუქარის შემადგენლობისგან. მუქარის ელემენტებს 151¹ ისედაც შეიცავს და ის სანქციის თვალსაზრისითაც უფრო მკაცრია, ამიტომ 151-ე მუხლის დამატებით გამოიყენება ზედმეტი იქნებოდა. მაგრამ, როცა ხდება არასისტემატურად ვინმესთვის დამუქრება, მაშინ ქმედება მუქარის მუხლით დაკვალიფიცირდება. იგივე შეიძლება ითქვას იძულებაზეც, მუხ. 150.

ადევნების შედეგად ჯანმრთელობის დაზიანების შემთხვევაში (მაგ., პირი ფსიქიკურად დაავადდა), შედეგისადმი დამნაშავის სუბიექტური დამოკიდებულებისა და მიხედვით გვექნება ჯანმრთელობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ჩადენილი ერთობლიობით, განზრახ ან გაუფრთხილებლობით.

თვითონ 151¹ მუხლის შიგნით ჩამოთვლილ ქმედებების სხვადასხვა ალტერნატივას რაც შეეხება-თვალთვალი, კომუნიკაცია, სხვა ქმედება-დამნაშავის მიერ მათი განხორციელება (ერთ დღეს მისწერა, მეორე დღეს უთვალთვალა და ა. შ.) არ მოგვცემს ყოველ ჯერზე ადევნების ახალ შემადგენლობას.³² ეს მთლიანობაში გვაძლევს ერთიან

³¹ Mosbacher, Andreas, Neue Juristische Wochenschrift (NJW) 2017, 983, 984.

³² Lackner, Karl/Kühl, Kristian, StGB Kommentar, 29. Aufl., 2018, §238 Rn. 12.

სურათს და ქმნის სისტემატურობას, ამიტომ დაკვალიფიცირდება ერთჯერადად.

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ ნებისმიერი შედეგი, რომელიც გაცდება ადევნების შემადგენლობას, ცალკე კვალიფიკაციას მოითხოვს, რათა დამნაშავე ამ მუხლის დაბალი სანქციიდან გამომდინარე პრივილეგირებულ მდგომარეობაში არ აღმოჩნდეს.

VII. დასკვნა

მთლიანობაში, ადევნების შემადგენლობის შემოღებით, ქართველმა კანონმდებელმა პოზიტიური ნაბიჯი გადადგა, ვინაიდან ეს არცთუ უმნიშვნელო პრობლემას წარმოადგენს ქართულ საზოგადოებაში. არც სანქციის, არც ქმედების შემადგენლობისა და არც სასამართლო პრაქტიკის სახით აქამდე არსებული სიტუაცია არ იყო დამაკმაყოფილებელი. დღეისათვის კი, ერთმნიშვნელოვნად ჩამოყალიბებული ნორმატიული სახით, პრაქტიკას მიეცა შესაძლებლობა და დაეკისრა ვალდებულება, ადევნებაზე მოახდინოს რეაგირება.